

олардың мағыналық жігін ешқандай ажыратуға болмайтын тұрақты тіркестер жатады. Мысалы: 白い羽根を見せる – ақ жалау көтеру = қорқақтық таныту, қорқақтық көрсету; 一石二鳥 – бір оқпен екі қоян ату = ұтымды пайдалану. Фразеологиялық тұтастық жеке сөздердің тұтас жиынтығынан пайда болғанымен, олар іштей түрлі бөлшектерге бөлінбей, іс-әрекетті, сапа мен белгіні, зат пен құбылысты бір бүтін атау ретінде көрсетіп бере алады.

Фразеологиялық бірлік. Бұлар орын тәртібі жағынан өте тиянақты болып келеді. Алайда құрамындағы сөздердің мағынасының қаншалықты тасалануы, я болмаса тасаланбауы жағынан елеулі өзгешеліктер болады. Бұлар ең алғашқы еркін тіркесті ауыспалы мағынада қолданудан келіп шығады. Мысалы: 腹が立つ – қаны қайнау = ашулану, 手が長い – қолы ұзын = ұрлау.

Фразеологиялық тізбек. Бұлар еркін тіркесті ауыспалы мағынада қолданудан келіп шығады. Мұнда ерікті мағынасындағы сөз бен фразеологиялық қалпындағы сөздің тіркесуінен жасалып, сол тізбек күйінде қолданылады. Мысалы: 気が早い – тез көңілге алғыш = ашушаң, 気が楽だ – төбесі көкке жету = риза болу.

Балақаев, Жанпейісов, Томанов, Манасбаев сынды ғалымдар фразеологизмді аудару мәселесінің қиын екенін айта отырып, оларды аударудың әртүрлі жолын қарастырады. Үш тәсіл болуы ықтимал екенін дәлелдейді. [2, 101]. Біріншіден, «фразеологизмдерді аударуда оның жалпы мағынасы беріледі». Мысалы: 1. 目の上のたんこぶ (көзінің үстіне ұрылу) – көзіне күйік болу – жалықтыру. 2. 馬の耳に風 (аттың құлағына жел) – бір құлағынан кіріп, бір құлағынан шығу – ұмытып кету.

Екіншіден, «фразеологизмдерді аударуда олардың өзара мәндес келетіндігі ескерілетінін» айтады. Тіл тілдегі фразеологизмдердің өзара сәйкес, мәндес келуі, шынында да аударманың жатық, түсінікті болуына септігін тигізеді. Мұның аударма жұмысын едәуір жеңілдететіні сөзсіз. Мысалы: 1. 気が早い (көңілі тез) – тез көңілге алғыш – ашушаң. 2. 気が楽だ (көңілі қуану) – төбесі көкке жету – риза болу.

Үшіншіден, «көптеген тұрақты сөз тіркестері бір тілден екінші бір тілге сөзбе сөз аударылады». Бұл тұста авторлар тұрақты сөз тіркестерінің басқа түрінен идиомдарды бөліп алады. Мақал-мәтел, қанатты сөздердің сөзбе

сөз аударуға тезірек көнетінін мысалдармен көрсетеді. Мысалы: 1. 無い袖は振れない – жоқ жеңге әуестенбеу. 2. 門前の小僧習わぬ経を読む – дарбазаның алдындағы монах, білетін қорын оқытады.

Образдылық фразеологиялық құрылымда мағынасы кең түсінік, себебі, ол дерексіз ұғымды нақты ұғым арқылы беруші. В.Г. Гак сөздің образдылығы оның тура және ауыспалы мағынада қолданылуы арқылы сақталады дейді. Егер теңеліп тұрған сөз тек ауыспалы немесе тек тура мағынада қолданылатын болса, оның образдылығы әлсіз болады. Себебі образдылық дегеніміз – екі көріністің араласуынан пайда болған бейне. Бұл тіл біліміне байланысты дұрыс берілген анықтамалардың бірі саналады. Ұлттық-мәдени образдылық әр ұлттың өзінің дүниеге көзқарасына байланысты әртүрлі болып келеді. Оның себебі кейбір құбылыстар, заттар, көріністер бір ұлт өкілдері үшін аса үлкен мән берсе, өзге ұлт өкілдеріне соншалықты маңызды боламауы мүмкін. Мысалы, жылқы, шошқа, қар, түйе, т.с.с сөздер ертеден бері мәдениетіне сіңіп кеткен ұлттың қоғамы мен бұл сөздер мәдениетіне жат қоғамда әртүрлі қабылданады. Мысалы, Еуропа елдері үшін піл жабайы жануар ретінде қабылданады. Ол хайуанаттар бағымен ғана шектеледі. Орыс халқында бар «Из мухи слона» (түймедейді түйедей ету) деген фразеологизмде пілдің ірілігіне байланысты икемсіз, ебедейсіз ретінде қабылданады. Ал пілді түрлі жұмыстарға пайдаланатын үнді халқы үшін оның ірілігі, жай қимылдайтындығы әсемдік пен сұлулықтың белгісі. Әйел адамға «жүрісі пілдей» деп айту нәзікті білдіретін марапат болып есептелінеді [4, 15].

Біз білетін алтай тілдеріне кіретін моңғол, түрік елдерінің ертеден келе жатқан басты шаруашылығы – мал шаруашылығы. Сондықтан оларға мал шаруашылығына қатысты лексика жақын. Бір-біріне синоним болып келмейтін төрт түліктің түрлі атаулары бар. Ал алтай тілдеріне бірі саналатын жапон тілінің лексикасы мүлдем өзгеше. Мысалы, жапон тілінде тек 牛 – сиыр сөзі ғана бар болса, қазақ тілі бұзау, торпақ, тана, тайынша, қашар, құнажын, дөнежін, сиыр, өгіз, бұқа деген жастарына байланысты лексикаларға бай. Сол сияқты қойды алатын болсақ, жапон тілінде 羊 деген бір атауы болса, қазақ тілінде қошқар, азбан, дөнен, құнан, саулық, тұсақ, тоқты, марқа қозы сынды

түрлеріне байланысты атаулар жеткілікті. Мал шаруашылығымен айналысуының басты себебі табиғат жағдайынан туындаған мәселе. Сол сияқты, жапония аралды мемлекет екенін білеміз. Басты шаруашылық – балық шаруашылығы. Енді бұл тілде, керісінше, бізде көп түрге бөліне бермейтін балық атаулары көп. XX ғасырдың жапон тілінің маманы Киндайти Харухико өзінің бір мақаласында балық атауын былайша бөліп қарастырған: 魚 (さかな) – тірі балық, жейтін, тамақтанатын балық; 魚 (うお) – тірі балық; 魚類 (ぎょるい) – жануартану ғылымының классификациясы; 魚肉 (ぎょにく) – балық еті (балықты тағам ретінде қолданғанда); 海魚 (かいぎょ) – теңіз балығы; 川魚 (かわざかな немесе かわうお) – өзен балығы. Сонымен қатар аралды мемлекет болуы, жапон тілінде теңіз, су сөзіне қатысты лексиканың көп екенін аңғартады. Киндайти Харухиконың бөліп қарастырған классификациясына қарасақ, 沖 (おき) – теңіз жағалауы; 灘 (なだ) – тыныш емес теңіз жағалауы; 水 (みず) – мұздай су; 湯 (ゆ) – ыстық су деген сияқты лексика

көп. Бұлар сонымен қатар фразеологизмдерде де жиі қолданылады. Фразеологизмдерді оқи отырып, әр ұлттың өмірге көзқарасын, белгілі бір заттар мен құбылысқа теңеулерін байқаймыз. Сол фразеологизмдерден ұлттың өзіне тән ерекшелігін көреміз [5, 219-230]. Мысалы, жапон тілінде «河豚は食いたし命は惜しし» (ふぎくいたしいのちはおしし) деген фразеологизм бар. Мағынасына қарай аудару жолымен аударсақ, фуғиді жемегенің, өмір сүрмегенің деп аудардым. Фуғи балық атауы. Мағынасы: қателік жасаймын деп, ешбір қадам жасамай өмір сүру дегенді білдіреді. Бұл жерде өздеріне тән балық атауын негізге ала отырып, теңеп тұр. Ал қазақ тілінде «Қой аузынан шөп алмас» деген фразеологизмде, момын сөзі қойға теңеліп тұр. Осыдан қорытынды жасасақ, фразеологизм – мағынасы терең, өзіндік бояу нақышы бар тұрақты тіркестер. Фразеологизмде сол ұлттың өмірге деген көзқарасы, аса маңызды бағалайтын құндылықтары, мәдениетін байқауға болады. Ол әр ұлттың фразеологизмінде әр түрлі сипатталып, бағаланады. Бұл – ұлт ерекшелігі.

Әдебиеттер

- 1 Боранбаева Г.С. Қазақ поэзия тіліндегі фразеологизмдер. Филол.ғылым.канд.дис. – Алматы, 1994. – 169-б.
- 2 Балақаев М. Жанпейісов Е., Томанов М. Қазақ тілінің стилистикасы. – Алматы, 1996. – 164-б.
- 3 Быкова С.А. Фразеология японского языка//Восточное языкознание. – М., 2003. – С. 60-66.
- 4 Титова О.В. Национальная ментальность в зеркале фразеологии//Российская Академия естествознания. – М., 2005. – 115 с.
- 5 Алпатов Т.М. Японская природа и японский язык//История и современность. – М., 2007. – №2. – С.219-230.

ӘОЖ 81:001.4

Ш.Т. Сауданбекова*, А.С. Дильдабаева

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

*E-mail: dil.akerke_91@mail.ru

Жапон фразеологизміндегі ұлттық-мәдени образдылық

Мақалада жапон тілінің фразеологизмінің ерекшелігі жайында баяндалады. Олардың өзіне тән ұлттық-мәдени образдылығы сипатталады. Сонымен қатар қазақ ғалымдарының ұсынған фразеологизмдерін аудару жолдарының негізінде жапон тілінен қазақ тіліне фразеологизмдерді аударып отырып, тиімді нұсқалары көрсетіледі. Қай тілдің фразеологизмі болмасын, ол өз ұлтының мәдени де, тарихи көзқарастарының негізінде туындайды. Ал мақалада олардан өзге табиғи жағдайдың да фразеологизмдердің туындауына әсері көп екені айтылады.

Түйін сөздер: фразеологизм, образдылық, мағына, аударма.

Ш.Т. Сауданбекова, А.С. Дильдабаева

Национально-культурный образ японских фразеологизмов

Статья о национально-культурном образе японских фразеологизмов, о том, чем отличается национальный образ японских фразеологизмов от других языков. А также, что природа непосредственно влияет на фразеологизм.

Ключевые слова: Фразеологизм, образ, значение, перевод.

Sh. Saudanbekova, A. Dildabaeva

National-culture image of the Japanese phraseology

This article about national – cultural image Japanese phraseology. The fact that different national character of Japanese phraseology from other languages. It also that nature directly affects the phraseology.

Keywords: Phraseology, image, means, translation.

Фразеологизмдер – жазу, сөйлеу тілінің ажарын кіргізіп, құдіретін арттыра түсетін, көңілдегі көрікті ойды бейнелеп, астарлап, өзіндік бояу-нақышымен жеткізетін, көркем сөз қазынасында қорланып, қолдануға дайын тұратын, қалыптасқан сөз тіркестері. Олар – тіл қазынасының байырғы да құнарлы қабатына, көркем сөз қорының сүбелі саласына жататын сыры мол, мазмұны терең, қолданыс аясы кең құбылыс. Бұлар өзінің бейнелілік, әсерлілік, экспрессивті-эмоциялық, суреттеме қасиетімен көзге түседі. Осындай көркем, пәрменді, бояуы қанық алуан түрлі тұрақты тіркестерді халық орынды пайдаланып, ұрпақтан-ұрпаққа

жеткізіп келеді. Фразеология туралы еңбектерде фразеологизмдердің негізгі үш белгісі болатыны көрсетіліп жүр: мағына тұтастығы, құрылымының тұрақтылығы және қолданылу тиянақтылығы. Бұл белгілердің қатарында фразеологизмдердің бейнелілігі көрсетілмеген. Фразеологизмдердің тұтастығы жай ғана тұтастық емес, бейнелі, мәнерлі тұтастық. Бейнелілік, мәнерлілік фразеологизмдердің басқа белгілері сияқты маңызды белгісі болып табылады [1,12].

Фразеологиялық тұтастық. Бұл топқа фразеологизмнің құрамындағы сөздер бір-бірімен тұтасып, әбден жымдасып кеткен,